

SKLEPNI PREDLOGI GENERALNEGA PRAVOBRANILCA

YVESA BOTA,

predstavljeni 24. aprila 2007¹

I – Uvod

dokončne upravne odločbe, ki je v nasprotju s pravom Skupnosti, časovno omejena.

1. Ta predlog za sprejetje predhodne odločbe je nadaljevanje predloga, na podlagi katerega je bila sprejeta sodba z dne 13. januarja 2004 v zadevi Kühne & Heitz². Finanzgericht Hamburg (Nemčija) Sodišču predlaga, naj natančno opredeli vsebino in obseg te sodbe.

4. Po pregledu sedanje sodne prakse v zvezi z vprašanjem ponovne preučitve dokončnih upravnih in sodnih odločb, za katere se izkaže, da so v nasprotju s pravom Skupnosti, kot ga je pozneje razlagalo Sodišče, bom ti vprašanji preučil drugo za drugim.

2. Najprej sprašuje, ali je pogoj za ponovno preučitev in popravek dokončne upravne odločbe zaradi upoštevanja razlage določbe prava Skupnosti, kot jo je medtem sprejelo Sodišče, da se je tožeča stranka v okviru pravnega sredstva pred nacionalnim sodiščem sklicevala na pravo Skupnosti.

3. Dalje predložitveno sodišče Sodišču predlaga, naj odloči, ali je možnost, da se vložil predlog za ponovno preučitev in popravek

5. Prvič, Sodišču predlagam, naj predložitvenemu sodišču odgovori, da se za izpolnitev pogoja iz navedene sodbe Kühne & Heitz, da odločba nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji, z vidika sodne prakse Sodišča po sprejetju te odločbe temelji na napačni razlagi prava Skupnosti, ki je bila sprejeta, ne da bi bilo Sodišču predloženo vprašanje za predhodno odločanje v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES, ne zahteva, da naj bi se tožeča stranka v postopku v glavni stvari v okviru pravnega sredstva po nacionalnem pravu, ki ga je vložila zoper izpodbijano upravno odločbo, morala sklicevati na pravo Skupnosti.

1 – Jezik izvornika: francoščina.

2 – C-453/00, Recueil, str. I-837.

6. Drugič, Sodišču predlagam, naj odloči, da pravo Skupnosti ne nasprotuje temu, da je možnost, da se vloži predlog za ponovno preučitev in odpravo upravne odločbe, ki je po izčrpanju nacionalnih pravnih sredstev postala dokončna in za katero se je izkazalo, da je v nasprotju s pravom Skupnosti – kot ga je pozneje razlagalo Sodišče, ne da bi nacionalno sodišče, ki je odločalo na zadnji stopnji, pri Sodišču vložilo predlog za sprejetje predhodne odločbe – na podlagi načela pravne varnosti časovno omejena. Stvar držav članic je, da v skladu s skupnostnima načeloma enakovrednosti in učinkovitosti določijo rok za vložitev takega predloga.

izpolnjevanje obveznosti, ki izhajajo iz te pogodbe ali so posledica ukrepov institucij Skupnosti. Tako olajšujejo izpolnjevanje nalog Skupnosti.

Vzdržijo se vseh ukrepov, ki bi lahko ogrozili doseganje ciljev te pogodbe.“

II – Pravni okvir

8. Sodišče je v navedeni sodbi Kühne & Heitz, ki jo bom podrobneje preučil v nadaljevanju, odločilo, da „načelo sodelovanja, ki izhaja iz člena 10 ES, upravnemu organu, pri katerem je bil v ta namen vložen predlog, nalaga, da mora zaradi upoštevanja zadevne določbe, kot jo je medtem razlagalo Sodišče, dokončno upravno odločbo ponovno preučiti, kadar:

A – Pravo Skupnosti

1. Člen 10 ES

– je po nacionalnem pravu pristojen za odpravo te odločbe;

7. Člen 10 ES določa:

– je zadevna odločba postala dokončna na podlagi sodbe nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji;

„Države članice sprejmejo vse ustrezne ukrepe, splošne ali posebne, da bi zagotovile

– navedena sodba glede na poznejšo sodno prakso Sodišča temelji na napačni razlagi prava Skupnosti, ki je bila podana, ne

da bi bilo Sodišču v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES predloženo vprašanje za predhodno odločanje, in kadar

menjenem stanju zapustili carinsko območje Skupnosti v 60 dneh po sprejetju izvozne deklaracije.“

- se je stranka obrnila na upravni organ takoj po tem, ko se je seznanila z navedeno sodno prakso“.

10. Člen 5(1) te uredbe določa:

2. Upošteвне določbe Uredbe (EGS) št. 3665/87

„Diferencirano ali nediferencirano nadomestilo se izplača, če je proizvod zapustil carinsko območje Skupnosti in če se je proizvod, razen če se je zaradi višje sile pokvaril ali uničil med prevozom, uvozil v tretjo državo in, kadar je to primerno, v določeno tretjo državo v dvanajstih mesecih od datuma sprejetja izvozne deklaracije:

9. Člen 4(1) Uredbe Komisije (EGS) št. 3665/87 z dne 27. novembra 1987 o skupnih podrobnih pravilih za uporabo sistema izvoznih nadomestil za kmetijske proizvode³ določa:

- (a) če obstaja resen dvom o dejanskem namembnem kraju proizvoda

„Brez poseganja v člena 5 in 16 se nadomestilo izplača ob predložitvi dokazila, da so proizvodi iz sprejete deklaracije v nesp-

3 – UL L 351, str. 1. To uredbo je razveljavila in nadomestila Uredba Komisije (ES) št. 800/1999 z dne 15. aprila 1999 o skupnih podrobnih pravilih za uporabo sistema izvoznih nadomestil za kmetijske proizvode (UL L 102, str. 11).

[...]“

11. Zadnji člen ima popolnoma enako vsebino kot njegov predhodnik, tj. člen 10(1) Uredbe Komisije (EGS) št. 2730/79 z dne 29. novembra 1979 o določitvi skupnih podrobnih pravil za uporabo sistema izvoznih nadomestil za kmetijske proizvode⁴, ki ga je Sodišče moralo razložiti.

12. Tako je Sodišče v sodbi z dne 14. decembra 2000 v zadevi Emsland-Stärke⁵ menilo, da se izpolnjevanje pogojev iz člena 10(1) Uredbe št. 2730/79 lahko zahteva samo *pred* dodelitvijo izvoznega nadomestila. Po mnenju Sodišča je to dovolj razvidno iz besedila te določbe, v skladu s katerim se nadomestilo izplača „[...] če se je proizvod uvozil [...] v tretjo državo“ in tudi iz devete uvodne izjave te uredbe, ki se glasi enako.⁶

B – Nacionalno pravo

13. V nemškem pravu prvi stavek člena 48(1) zakona o upravnem postopku (Verwaltungsverfahrensgesetz, v nadaljevanju:

VwVfG) z dne 25. maja 1976⁷ določa, da se lahko nezakonit upravni akt, tudi če ga ni več mogoče izpodbijati, v celoti ali deloma odpravi za naprej ali nazaj.

14. V skladu z nemško sodno prakso ima upravni organ načeloma diskrecijsko pravico, da odpravi nezakonit dokončen upravni akt. V skladu s to sodno prakso prvi stavek člena 48(1) zakona VwVfG daje pravico do odprave takega akta samo v izjemnem primeru, ko bi bila njegova ohranitev „preprosto nevzdržna“ z vidika pojmov javnega reda, dobre vere, pravičnosti, enakega obravnavanja ali očitne nezakonitosti.

15. Poleg tega se člen 51 zakona VwVfG nanaša na ponovno odprtje postopkov, zaključenih z upravnim aktom, ki ga ni več mogoče izpodbijati. Člen 51(1) zakona VwVfG določa, da mora zadevni organ na predlog stranke odločiti o razveljavitvi ali spremembi dokončnega upravnega akta:

- če se je dejansko ali pravno stanje, na katerem temelji akt, po njegovem sprejetju spremenilo v korist stranke;

4 – UL L 317, str. 1. Uredba, kot je bila spremenjena z Uredbo Komisije (EGS) št. 568/85 z dne 4. marca 1985 (UL L 65, str. 5, v nadaljevanju: Uredba št. 2730/79).

5 – C-110/99, Recueil, str. I-11569.

6 – Točka 48. Po analogiji velja enako za četrto uvodno izjavo Uredbe št. 3665/87, ki jo je treba brati v povezavi s členom 5(1) iste uredbe.

7 – BGBl. 1976 I, str. 1253.

- če obstajajo novi dokazi, ki bi pripeljali do odločbe, ugodnejše za stranko;
 - če so navedeni razlogi za ponovno odprtje postopka v skladu s členom 580 zakonika o pravnem postopku (Zivilprozessordnung).
18. Hauptzollamt je zato z odločbo z dne 10. avgusta 1995 od družbe Kempster zahteval povračilo plačanih izvoznih nadomestil v znesku 360.022,62 DEM.
19. Finanzgericht Hamburg je s sodbo z dne 16. junija 1999 zavrnilo tožbo, ki jo je zoper to odločbo vložila tožeča stranka, z obrazložitvijo, da v skladu z določbami člena 5(1)(a) Uredbe št. 3665/87 ni dokazala, da so se živali uvozile v tretjo državo.

III – Dejstva in postopek v sporu o glavni stvari

16. V letih od 1990 do 1992 je družba Willy Kempster KG (v nadaljevanju: Kempster ali tožeča stranka) izvažala govedo v različne arabske države in nekdanjo Jugoslavijo. V okviru tega je od organa Hauptzollamt (glavni carinski urad) Hamburg-Jonas (v nadaljevanju: Hauptzollamt) zahtevala in prejela izvozna nadomestila.

17. Med neko preiskavo je Betriebsprüfungsstelle Zoll (nadzorni carinski organ) direkcije Oberfinanzdirektion (deželna direkcija za finance) iz Freiburga ugotovil, da so nekatere živali med prevozom ali v karanteni v namembnih državah poginile ali so bile zaklane v sili.

20. Pritožba, ki jo je zoper to sodbo vložila družba Kempster, je bila zavrnjena s sklepom Bundesfinanzhof z dne 11. maja 2000.

21. Sodišče je 14. decembra 2000 izdalo navedeno sodbo Emsland-Stärke, v kateri je, naj opozorim, zlasti menilo, da se izpolnjevanje pogoja za plačilo diferenciranega ali nediferenciranega nadomestila, v skladu s katerim velja, da se je moral proizvod, razen če se je zaradi višje sile pokvaril ali uničil med prevozom, uvoziti v tretjo državo, in kadar je to primerno, v določeno tretjo državo, lahko zahteva samo pred dodelitvijo tega nadomestila.

22. Tako razlago Sodišča je Bundesfinanzhof upoštevalo v sodbi z dne 21. marca 2002, pri čemer se je sklicevalo na navedeno sodbo Emsland-Stärke.

23. Družba Kempter je v dopisu z dne 16. septembra 2002 organu Hauptzollamt predlagala ponovno odprtje postopka in odpravo odločbe o povračilu izvoznih nadomestil. V podporo temu predlogu je družba Kempter trdila, da se je pravno stanje medtem spremenilo. Pri tem se je sklicevala na sodbo, ki jo je Bundesfinanzhof izdalo 21. marca 2002 in s katero se je, kot trdi, seznanila 1. julija 2002, in sicer na podlagi telefaksa, ki ji ga je poslala družba SAB.

24. Hauptzollamt je navedeni predlog zavrnil z odločbo z dne 5. novembra 2002, pri čemer je poudaril, da ta preobrat v sodni praksi ne vključuje spremembe prava, ki bi upravičevala ponovno odprtje postopka v skladu s členom 51(1)(1) zakona VwVfG. Upravna pritožba tožeče stranke zoper to odločbo je bila zavrnjena z odločbo z dne 25. marca 2003.

25. Družba Kempter je nato 26. aprila 2004 zadevo predložila Finanzgericht Hamburg, pri čemer je zlasti trdila, da so bili v obravnavanem primeru izpolnjeni pogoji za ponovno

preučitev dokončne upravne odločbe, ki jih je Sodišče določilo v navedeni sodbi Kühne & Heitz, in da je zato treba odpraviti odločbo o povračilu z dne 10. avgusta 1995.

IV – Predlog za sprejetje predhodne odločbe

26. Finanzgericht Hamburg v predložitveni odločbi najprej ugotavlja, da se stranki strinjata, da je z vidika navedene sodbe Emsland-Stärke odločbo o povračilu z dne 10. avgusta 1995 treba šteti kot nezakonito. Vendar se ne strinjata glede vprašanja, ali je zaradi upoštevanja razlage, ki jo je Sodišče sprejelo v navedeni sodbi, Hauptzollamt dolžan ponovno preučiti to odločbo, ki je postala dokončna pred izrekom navedene sodbe.

27. Med štirimi pogoji, ki jih je Sodišče naštel v navedeni sodbi Kühne & Heitz⁸, predložitveno sodišče meni, da sta prva dva izpolnjena. Hauptzollamt ima namreč v

8 – Predložitveno sodišče se pri tem sklicuje izključno na štiri alineje iz izreka te sodbe in ne na tisto, kar bi lahko šteli za prvi pogoj, tj. da se je pri upravnem organu vložil predlog za ponovno preučitev.

skladu s prvim stavkom člena 48(1) zakona VwVfG v resnici pravico odpraviti odločbo o povračilu. Poleg tega je zadevna odločba postala dokončna na podlagi sodne odločbe nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji.⁹

28. Po drugi strani se predložitveno sodišče sprašuje, ali je izpolnjen tretji pogoj iz navedene sodbe Kühne & Heitz. V skladu s tem pogojem mora sodba nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji, ob upoštevanju poznejše sodne prakse Sodišča temeljiti na napačni razlagi prava Skupnosti, ki je bila podana, ne da bi bilo Sodišču v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES predloženo vprašanje za predhodno odločanje.

29. Finanzgericht Hamburg meni, da če je treba navedeni pogoj razlagati, kot da je morala tožeča stranka upravni akt na sodišču izpodbijati s sklicevanjem na pravo Skupnosti in da ga je moralo nacionalno sodišče zavriniti, ne da bi se pri Sodišču vložil predlog za sprejetje predhodne odločbe, potem bi bilo treba tožbo tožeče stranke zavriniti. Ta

se namreč niti pred Finanzgericht niti pred Bundesfinanzhof ni sklicevala na napačno razlago prava Skupnosti, tj. člena 5(1) Uredbe št. 3665/87.

30. Kljub temu predložitveno sodišče meni, da je iz navedene sodbe Kühne & Heitz mogoče sklepati, da v zadevi, v kateri je bila ta sodba izdana, tožeča stranka tudi ni predlagala, naj se Sodišču predloži vprašanje za predhodno odločanje. Še več, menilo naj bi, da če nacionalna sodišča niso priznala pomena vprašanja glede razlage prava Skupnosti, tega ni mogoče očitati oškodovancu.

31. Poleg tega se predložitveno sodišče sprašuje o obsegu četrtega pogoja, ki ga je Sodišče določilo v navedeni sodbi Kühne & Heitz, tj. da se je morala stranka na upravni organ obrniti takoj po tem, ko se je seznanila s sodno prakso Sodišča.

32. V zvezi s tem Finanzgericht Hamburg pojasnjuje, da je spor o glavni stvari poseben v tem, da je družba Kempster šele v dopisu z dne 16. septembra 2002, tj. 19 mesecev po navedeni sodbi Emsland-Stärke, ki jo je Sodišče izreklo 14. decembra 2000, organu Hauptzollamt predlagala, naj odpravi odločbo o povračilu z dne 10. avgusta 1995.

⁹ – Po mnenju predložitvenega sodišča ni pomembno, da Bundesfinanzhof zaradi posebnosti nacionalnih postopkovnih pravil ni odločilo s sodbo, ampak s sklepom. Oblika sodne odločbe naj ne bi bila pomembna, če je tožeča stranka izčrpala vsa sredstva, ki jih ima po nacionalnem pravu na voljo.

33. Nadalje meni, da bi moral biti rok za vložitev predloga za revizijo dokončne upravne odločbe povezan z dejansko seznanitvijo stranke s sodno prakso Sodišča. Navaja tudi, da je glede razlage prislova „tako“, ki ga je Sodišče uporabilo v navedeni sodbi Kühne & Heitz, namen te besede presojeti vzročni element v nemškem pravu.¹⁰ Finan-zgericht Hamburg torej meni, da bi navedeno besedo razumeli v smislu „nemudoma“ ali „brez nepotrebnega odlašanja“. V skladu s tem bi po njegovem mnenju morale veljati, da predlog za ponovno preučitev, ki se vloži tri mesece po seznanitvi z razlago Sodišča, izpolnjuje četrti pogoj, ki ga je to določilo v navedeni sodbi Kühne & Heitz.

žitvenemu sodišču ni jasno, zakaj bi morala biti možnost, da se na podlagi navedene sodbe Emsland-Stärke predlaga odprava dokončne upravne odločbe, ki krši pravo Skupnosti, izjemoma časovno omejena.

34. Kljub temu se predložitveno sodišče v širšem smislu sprašuje, ali je možnost, da se zahteva popravek veljavne upravne odločbe, ki krši pravo Skupnosti, časovno omejena zaradi razlogov pravne varnosti ali pa, nasprotno, ni časovno omejena.

36. Zato je prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo ti vprašanji:

„1. Ali je pogoj za ponovno preučitev in popravek dokončne upravne odločbe zaradi upoštevanja razlage zadevne določbe Skupnosti, kot jo je medtem sprejelo Sodišče Evropskih skupnosti, da je stranka to odločbo na sodišču izpodbi-jala s sklicevanjem na pravo Skupnosti?

35. Ker mora upravni organ pri pravnih razmerjih, nastalih pred sodbo, izdano v postopku predhodnega odločanja, uporabiti razlago določbe prava Skupnosti, kot jo je Sodišče upoštevalo v navedeni sodbi, predlo-

2. Ali je ne glede na pogoje, določene v sodbi v zadevi [Kühne & Heitz], možnost, da se vloži predlog za ponovno preučitev in popravek dokončne upravne odločbe, ki je v nasprotju s pravom Skupnosti, zaradi nujnih razlogov prava Skupnosti časovno omejena?“

¹⁰ – Nemški izraz je „unmittelbar“, ki pomeni „tako“ ali „neposredno“.

V – Analiza

namen zagotoviti kakovost in celovitost predpisa ter tudi stabilnost pravnih razmerij¹².

A – Predhodne pripombe o sedanji sodni praksi

37. Preden preučim obe vprašanji za predhodno odločanje, menim, da je nujno treba povzeti sedanjo sodno prakso Sodišča v zvezi z vprašanjem ponovne preučitve dokončnih upravnih in sodnih odločb, za katere se izkaže, da so v nasprotju s pravom Skupnosti, kot ga je pozneje razlagalo Sodišče. Tako bo mogoče opredeliti različne primere, predložene Sodišču, način, kako se jih je to lotilo, in posebnosti primera, na katerega se je nanašala navedena sodba Kühne & Heitz.

38. Že takoj lahko ugotovimo, da je ne glede na manjše razlike med različnimi primeri ponovne preučitve dokončnih nacionalnih odločb rdeča nit te sodne prakse pomen, ki ga je Sodišče želelo pripisati načelu pravne varnosti.

39. Načelo pravne varnosti, ki ga Sodišče že dolgo priznava kot splošno načelo prava Skupnosti¹¹, ima dvojno naravo, ker je njegov

40. Prav ta zahteva po stabilnosti pravnih razmerij je glavni razlog za pomisleke, ki jih je Sodišče izrazilo v več najnovejših sodbah.

41. Ker načelo pravnomočnosti pripomore k izpolnitvi te zahteve po stabilnosti pravnih razmerij, je Sodišče nanj še posebej pozorno.

42. Tako je Sodišče v sodbi z dne 30. septembra 2003 v zadevi Köbler¹³ v odgovor na trditve nekaterih vlad, ki so se na načelo pravnomočnosti sklicevale v podporo stališču, da načela odgovornosti države za škodo, ki so jo posamezniki utrpeli zaradi kršitev prava Skupnosti, ni mogoče uporabiti pri odločbah nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji, odločno potrdilo pomen načela pravnomočnosti. Po njegovem

11 – Glej sodbi z dne 22. marca 1961 v zadevi Snupat proti visoki oblasti (42/59 in 49/59, Recueil, str. 99) in z dne 6. aprila 1962 v zadevi De Geus (13/61, Recueil, str. 89).

12 – Mehdi, R., *Variations sur le principe de sécurité juridique*, Liber Amicorum Jean Raux, Apogée, Rennes, 2006, str. 177 in 178.

13 – C-224/01, Recueil, str. I-10239.

mnenju je za to, „da bi se zagotovili stabilnost prava in pravnih razmerij ter učinkovitost sojenja, [...] namreč pomembno, da sodnih odločb, ki so postale dokončne po tem, ko so bila izčrpana vsa razpoložljiva pravna sredstva, ali po tem, ko so se iztekli roki zanje, ni več mogoče izpodbijati“. ¹⁴ Dodalo je, da „priznanje načela odgovornosti države zaradi odločbe sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji, samo po sebi še ne vzbuja dvomov o pravnomočnosti take odločbe, [ker] postopek, katerega namen je pripisati odgovornost državi, nima istega predmeta in ne vključuje nujno istih strank kot postopek, v katerem je bila sprejeta pravnomočna odločba“ ¹⁵, ter ker v nobenem primeru ne vključuje revizije sodne odločbe, ki je povzročila škodo.

43. Sodišče je v sodbi z dne 16. marca 2006 v zadevi Kapferer ¹⁶ znova opozorilo na zahtevo po stabilnosti dokončnih sodnih odločb ter na s tem povezan pomen načela pravnomočnosti v pravnem redu Skupnosti in v nacionalnih pravnih redih. ¹⁷ Iz tega je

tudi s sklicevanjem na sodbo z dne 1. junija 1999 v zadevi Eco Swiss ¹⁸ izpeljalo načelo, v skladu s katerim „pravo Skupnosti nacionalnega sodišča ne obvezuje, da ne uporabi nacionalnih postopkovnih pravil, po katerih odločba postane pravnomočna, čeprav bi se s tem lahko odpravila kršitev prava Skupnosti, ki jo povzroči zadevna odločba“ ¹⁹.

44. V skladu s to sodno prakso in ker gre tokrat za dokončne upravne odločbe, je Sodišče na podlagi navedene sodbe Kühne & Heitz lahko pojasnilo, kako name-rava zahteve, ki izhajajo iz načela primarnosti prava Skupnosti in iz retroaktivnega učinka njegovih predhodnih odločb, uskladiti z zahtevami, ki izhajajo iz načela pravne varnosti v povezavi z načelom pravnomočnosti.

45. V tej zadevi je šlo predvsem za vprašanje, ali je obveznost nacionalnega organa, da pravilo prava Skupnosti, kot ga razlaga Sodišče, uporabi tudi pri pravnih razmerjih,

14 – Točka 38.

15 – Točka 39.

16 – C-234/04, ZOdl, str. I-2585.

17 – Točka 20.

18 – C-126/97, Recueil, str. I-3055, točki 46 in 47.

19 – Navedena sodba Kapferer, točka 21. Obseg, ki ga je treba pripisati načelu pravnomočnosti, je tudi v jedru zadeve Lucchini Siderurgica (C-119/05), ki poteka pred Sodiščem in v kateri je generalni pravobranilec Geelhoed 14. septembra 2006 predstavljal sklepne predloge.

ki so nastala in se oblikovala, preden je Sodišče izdalo sodbo v zvezi s predlogom za razlago, lahko veljala, čeprav je upravna odločba postala dokončna, še preden je bil vložen predlog za njeno revizijo zaradi upoštevanja navedene sodbe Sodišča.

predlog za ponovno preučitev, skozi prizmo člena 10 ES naložile obveznost ponovne preučitve. Treba je opozoriti, katere so te okoliščine, ki jih Sodišče navaja v obrazložitvi in izreku sodbe:

46. Sodišče je opozorilo, da je pravna varnost eno od mnogih splošnih načel prava Skupnosti in da upravna odločba, ki je postala dokončna po izteku primernih pritožbenih rokov ali po izčrpanju pravnih sredstev, pripomore k tej varnosti, ter iz tega sklepalo, da „pravo Skupnosti ne zahteva, da je upravni organ načeloma dolžan odpraviti dokončno upravno odločbo“.²⁰

– upravni organ lahko na podlagi nacionalnega prava odpravi dokončno upravno odločbo;

47. Narava pristopa, ki ga je zagovarjalo Sodišče, je bila torej določena: glede na zahteve načela pravne varnosti velja, da nacionalni organ v skladu s pravom Skupnosti ni dolžan odpraviti dokončne upravne določbe. Tako odločbo je dolžan ponovno preučiti in po potrebi razveljaviti samo izjemoma, in sicer v okoliščinah, ki jih je Sodišče poskušalo taksativno omejiti.

– zadevna odločba je postala dokončna na podlagi sodbe nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji;

48. Pri tem se je tesno oprlo na okoliščine zadeve, ki jo je obravnavalo. Tako našteje štiri „okoliščine“, ki so značilne za postopek v glavni stvari in bodo, upoštewane kot celota, upravnemu organu, pri katerem bo vložen

– navedena sodba glede na poznejšo sodno prakso Sodišča temelji na napačni razlagi prava Skupnosti, ki je bila podana, ne da bi bilo Sodišču v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES predloženo vprašanje za predhodno odločanje, in

– stranka se je obrnila na upravni organ takoj po seznanitvi s to sodno prakso.

20 – Navedena sodba Kühne & Heitz, točka 24.

49. Po mnenju sodišča je „[v] takih okoliščinah zadevni upravni organ v skladu z načelom sodelovanja iz člena 10 ES dolžan ponovno preučiti [dokončno upravno odločbo], da se upošteva razlaga zadevne določbe prava Skupnosti, ki jo je medtem sprejelo Sodišče. [Poleg tega mora zadevni] organ glede na rezultate te ponovne preučitve določiti, v kakšni meri je dolžan sporno odločbo odpraviti, ne da bi škodil interesom tretjih strank“.²¹

50. Rešitev, ki jo je Sodišče sprejelo v navedeni sodbi Kühne & Heitz, je lahko sprožila nekatera vprašanja.

51. Tako je bilo iz tega, da je Sodišče razlikovalo med ponovno preučitvijo in odpravo dokončne upravne odločbe, mogoče sklepati, da rešitev na podlagi te sodbe pomeni, da se v njej navedena obveznost nanaša samo na ponovno preučitev te odločbe in da je pristojni upravni organ dolžan v celoti upoštevati postopkovna pravila, ki urejajo odpravo take odločbe v njegovem nacionalnem pravu. V skladu s tako razlago navedene sodbe Kühne & Heitz bi bil pristojni upravni organ na podlagi člena 10 ES seveda dolžan ponovno preučiti dokončno upravno odločbo, vendar bi lahko, tudi če bi se pri tej ponovni preučitvi pokazalo, da je odločba v nasprotju s poznejšo razlago prava Skupnosti, kot jo je sprejelo Sodišče, in čeprav bi šlo

za druge okoliščine, navedene v tej sodbi, zavrnil odpravo navedene odločbe, če mu nacionalno pravo v zvezi s tem daje diskrecijsko pravico.

52. Po mojem mnenju take razlage navedene sodbe Kühne & Heitz ni mogoče sprejeti. V zvezi s tem se strinjam s Komisijo Evropskih skupnosti, da je treba to sodbo razlagati v tem smislu, da je pristojni upravni organ – če na podlagi nacionalnega prava lahko odpravi dokončno upravno odločbo in če obstajajo okoliščine, natančno opisane v navedeni sodbi – na podlagi člena 10 ES dolžan odločbo odpraviti, tudi če iz njene ponovne preučitve izhaja, da je postala nezdržljiva z razlago prava Skupnosti, ki jo je medtem podalo Sodišče.²²

53. Menim namreč, da je Sodišče s tako ubeseditvijo točke 27 navedene sodbe želelo povedati, da odprava izpodbijane dokončne upravne odločbe, čeprav postane ponovna

21 – *Ibidem*, točka 27.

22 – Glej stališča Komisije, točka 40.

preučitev v skladu s členom 10 ES in v navedenih okoliščinah za pristojni upravni organ obvezna, po drugi strani ni samodejna, ker je odvisna prav od rezultata ponovne preučitve.

da mora svojo upravno odločbo odpraviti v obsegu, kot je to nujno potrebno za upoštevanje rezultatov ponovne preučitve. Po mojem mnenju je prav to želelo sporočiti Sodišče, ko je v navedeni sodbi Kühne & Heitz podrobno določilo cilj obvezne ponovne preučitve, tj. da se upošteva razlaga zadevne določbe [prava Skupnosti], ki jo je medtem sprejelo Sodišče.²⁵

54. V okoliščinah zadeve, v kateri je bila izdana navedena sodba Kühne & Heitz, razumem komaj opazno razliko, ki jo je Sodišče navedlo med ponovno preučitvijo in odpravo take odločbe. Na podlagi te sodbe mora pristojni upravni organ med ponovno preučitvijo upravne odločbe, s katero se zahteva povračilo izvoznih nadomestil, ugotoviti, ali je za vsako izvoženo blago, v tem primeru za kose perutnine, obstajala pravica do izvoznih nadomestil, in če je, v kakšnem znesku. Ta ponovna preučitev torej konkretno pomeni, da se za dejstva iz obravnavanega primera uporabi razlaga, ki jo je Sodišče podalo v sodbi z dne 5. oktobra 1994 v zadevi Voogd Vleesimport en -export²³, in sicer da „[j]e treba nogo, na katero je še vedno pritrjen del hrbta, [...] šteti za nogo, v smislu tarifne podštevilke 02.02 B II e) 3 iz stare nomenklature in 0207 41 51 000 iz nove nomenklature, če navedeni del hrbta ni dovolj velik, da bi proizvodu dal svoj bistveni značaj“²⁴, in da enako velja za vse izvoženo blago.

55. Po mojem mnenju v takem primeru člen 10 ES upravnemu organu torej nalaga,

56. Poleg tega je pristop, za katerega se je Sodišče odločilo v tej sodbi, tj. da je treba člen 10 ES razlagati v tesni povezavi z okoliščinami iz postopka v glavni stvari, lahko sprožil vprašanja glede dosega navedene sodbe. Nekateri so se tako lahko spraševali, ali gre za načelno sodbo ali samo za sodbo v obravnavanem primeru, kot je bilo mogoče sklepati iz izrecnega in ponovljenega sklicevanja na okoliščine zadeve v glavni stvari.

57. Nekatera od teh vprašanj je v določeni meri mogoče razjasniti na podlagi naknadne sodne prakse Sodišča. Ker se Sodišče večkrat sklicuje na navedeno sodbo Kühne & Heitz

23 – C-151/93, Recueil, str. I-4915.

24 – Točka 20.

25 – Točki 27 in 28.

in v njej našete „okoliščine“ povzdiguje v „pogoje“, se namreč zdi, da želi to sodbo v svojo sodno prakso vključiti kot referenco, ki jo je mogoče ločiti od spremenljivih okoliščin, ki so povezane z dejanskim stanjem in nacionalnim pravom ter so značilne za zadevo, v kateri je bila sprejeta.

58. Tako se Sodišče v navedeni sodbi Kapferer sklicuje na „pogoj“, da mora zadevni organ biti pristojen, da odpravi dokončno odločbo.²⁶ Poleg tega Sodišče v sodbi z dne 19. septembra 2006 v združenih zadevah i-21 Germany in Arcor²⁷ navaja, da iz točke 28 navedene sodbe Kühne & Heitz izhaja, da „je upravni organ, ki je odgovoren za sprejetje upravne odločbe, v skladu z načelom sodelovanja iz člena 10 ES dolžan ponovno preučiti to odločbo in jo odpraviti, če so izpolnjeni štirje pogoji“.²⁸

59. Vseeno se zdi, da je navedena sodba Kühne & Heitz namenjena predvsem vodenju natančno določenega primera, tj. predloga za ponovno preučitev upravne odločbe, ki je po izčrpanju nacionalnih pravnih sredstev postala dokončna in za katero se je izkazalo, da je v nasprotju s pravom Skupnosti, kot ga je pozneje razlagalo Sodišče, ne da bi nacionalno sodišče, ki je odločalo na zadnji stopnji, pri Sodišču vložilo predlog za sprejetje predhodne odločbe, v nasprotju s tem, kar določa

tretji odstavek člena 234 ES.²⁹ Dokaz za tako označitev sta navedeni sodbi Kapferer ter i-21 Germany in Arcor, saj se bolj ali manj jasno sklicujeta na navedeno sodbo Kühne & Heitz, da bi se od nje bolje ločili.³⁰

60. Najmanj, kar lahko rečemo, je, da je Sodišče v navedeni sodbi Kapferer previdno glede možnosti prenosa načel iz navedene sodbe Kühne & Heitz, ki se nanaša na dokončno upravno odločbo, v okvir pravnomočne sodne odločbe.³¹ Na prvi pogoj iz te sodbe, tj. na obstoj pravice, ki jo zadevnemu organu daje nacionalno pravo, da odpravi odločbo, ki jo je predhodno sprejel, se namreč previdno sklicuje zato, da bi že takoj ugotovilo, da ta pogoj ni izpolnjen v okoliščinah zadeve, v kateri je bila sprejeta navedena sodba Kapferer.

61. Glede navedene sodbe i-21 Germany in Arcor je v njej jasno izražena želja Sodišča, da

- 29 – Kot Komisija poudarja v točki 21 svojih stališč, je torej mogoče šteti, da je Sodišče z navedeno sodbo Kühne & Heitz poleg obveznosti povračila s strani države članice, kadar nacionalno sodišče, ki je odločalo na zadnji stopnji, krši pravo Skupnosti (ki izhaja iz navedene sodbe Köbler), za stranko v postopku uvedlo še drugo pravno sredstvo, da bi se lahko kljub nasprotni razlagi prava Skupnosti sklicevala na veljavne določbe in kršitev obveznosti vložitev predloga za sprejetje predhodne odločbe, pravico, ki ji jo daje pravo Skupnosti.
- 30 – Naj še navedem, da bi lahko na podlagi drugega vprašanja, ki ga je Finanzgericht Hamburg postavilo v okviru predhodnega postopka, v katerem je bila izdana sodba z dne 6. aprila 2006 v zadevi ED & F Man Sugar (C-274/04, ZOdl., str. I-3269), Sodišče zavzelo stališče v zvezi z navedeno sodbo Kühne & Heitz. Vendar je Sodišče glede na odgovor na prvo vprašanje menilo, da na to drugo vprašanje ni treba odgovoriti.
- 31 – Ta previdnost je izražena v naslednjem odlomku iz sodbe: „Ob predpostavki, da je načela, ki so bila razdelana v [...] sodbi [Kühne & Heitz], mogoče prenesti v okvir, ki se tako kot v postopku v glavni stvari nanaša na pravnomočno sodno odločbo“ (točka 23).

26 – Točka 23.

27 – C-392/04 in C-422/04, ZOdl., str. I-8559.

28 – Točka 52 (moj poudarek).

se načela iz navedene sodbe Kühne & Heitz ne uporabijo, če stranka, ki predlaga odpravo dokončne upravne odločbe, ni uveljavljala pravice do vložitve pravnega sredstva zoper navedeno odločbo. Na kratko je treba opozoriti na dejanski in pravni okvir, v katerega se ta sodba uvršča, da bi bolje razumeli razliko v pristopu, ki je razvidna glede na navedeno sodbo Kühne & Heitz. Ta opis je še toliko pomembnejši, ker je v zadevi, v kateri je bila sprejeta navedena sodba i-21 Germany in Arcor, kot tudi v zadevi, ki jo obravnavamo, upoštevna nacionalna določba člen 48(1) zakona VwVfG.

62. Telekomunikacijskima podjetjema i-21 in Arcor je bilo naloženo plačilo dajatev iz naslova posamičnega telekomunikacijskega dovoljenja. Dajatvi sta plačali, ne da bi jima nasprotovali in ne da bi v roku enega meseca od odločbe o odmeri dajatve vložili pravno sredstvo. Znesek navedenih dajatev je temeljil na vnaprejšnjem izračunu splošnih upravnih stroškov regulativnega organa za 30 let.

63. V okviru tožbe za razglasitev ničnosti odločbe o odmeri dajatve, ki se je izpodbijala v predpisanih rokih, je Bundesverwaltungsgericht razsodilo, da je predpis o dajatvah za telekomunikacijska dovoljenja v nasprotju z nemškim zakonom o telekomunikacijah in nemškim ustavnim zakonom, ter potrdilo

razveljavitev zadevne odločbe. Po tej tožbi sta družbi i-21 in Arcor neuspešno zahtevali vračilo plačanih dajatev. Zato sta vsaka posebej vložili tožbo na Verwaltungsgericht, ki je obe tožbi zavrnilo z obrazložitvijo, da sta njuni odločbi o odmeri dajatve postali dokončni in da zavrnitve odprave teh odločb s strani upravnega organa v obravnavanem primeru ni mogoče izpodbijati.

64. Ker sta družbi i-21 in Arcor menili, da Verwaltungsgericht z vidika nacionalnega prava in prava Skupnosti ni pravilno uporabilo prava, sta nato na Bundesverwaltungsgericht vložili predlog za „revizijo“.

65. To nacionalno sodišče je želelo Sodišču postaviti dve vprašanji. Prvič, predlagalo je, naj odloči, ali člen 11(1) Direktive Evropskega parlamenta in Sveta 97/13/ES z dne 10. aprila 1997 o skupnem okviru za splošna in posamična dovoljenja na področju telekomunikacijskih storitev³² nasprotuje temu, da se v okviru posamičnih dovoljenj naloži dajatev, obračunana ob upoštevanju splošnih upravnih stroškov regulativnega organa, povezanih z izvajanjem teh dovoljenj v 30-ih letih, in na to vprašanje je Sodišče odgovorilo pritrdilno.

66. Drugič, Bundesverwaltungsgericht je želelo izvedeti, ali je treba člen 10 ES in

32 – U L L 117, str. 15.

člen 11(1) Direktive 97/13 razlagati tako, da nalagata odpravo odločb o odmeri dajatve, ki se niso izpodbijale v roku, določenem z nacionalnim pravom, če je po tem pravu taka odprava dovoljena, vendar se ne zahteva.

katerih potekata postopka v glavni stvari. Podjetje Kühne & Heitz NV je namreč izčrpalo vsa pravna sredstva, ki jih je imelo na voljo, medtem ko družbi i-21 in Arcor v postopkih v glavni stvari nista uporabili pravice do vložitve ugovora zoper odločbi o odmeri dajatve, katerih naslovnici sta bili.

67. Iz predložitvenih odločb izhaja, da je navedeno sodišče Sodišču predlagalo, naj se izrazi o vprašanju, ali uporaba člena 10 ES in člena 11(1) Direktive 97/13 pomeni omejevanje diskrecijske pravice nacionalnega regulativnega organa glede odprave odločbe o odmeri dajatve³³, zlasti ob upoštevanju odločitve Sodišča v navedeni sodbi Kühne & Heitz³⁴.

54. Posledično in v nasprotju s stališčem, ki ga zagovarja družba i-21, zgoraj navedene sodbe Kühne & Heitz ni mogoče upoštevati pri ugotavljanju, ali je v okoliščinah, kot so te, ki so predmet obravnave v postopkih v glavni stvari, upravni organ dolžan ponovno preučiti odločbe, ki so postale dokončne.“

68. Glede morebitne uporabe navedene sodbe v tem primeru je Sodišče nedvoumno navedlo:

„53. Zadeva, v kateri je bila izdana zgoraj navedena sodba Kühne & Heitz, [...] je popolnoma drugačna od zadev, v

69. Ker rešitve, sprejete v navedeni sodbi Kühne & Heitz, torej ni mogoče uporabiti, če zoper upravno odločbo, katere odprava se zahteva, v rokih, ki jih predpisuje nacionalno pravo, ni bila vložena tožba, je odgovor na vprašanje, ali je pristojni upravni organ dolžan tako odločbo odpraviti, povsem odvisen od nacionalnih določb, ki se uporabljajo na tem področju, tj. člena 48(1) zakona VwVfG. V takem primeru se načelo postopkovne avtonomije držav članic popolnoma ohrani, čeprav ga še vedno omeujeta načelo učinkovitosti in načelo enakovrednosti. Sicer pa bo v obravnavanem primeru odločilno prav zadnje načelo.

33 – Naj opozorim, da ima upravni organ v skladu z nemško sodno prakso na podlagi člena 48(1) zakona VwVfG načeloma diskrecijsko pravico, da odpravi nezakonit dokončen upravni akt. Ta diskrecijska pravica pa se lahko izniči, če ohranitev zadevnega akta „preprosto ni vzdržna“ glede na pojme javnega reda, dobre vere, pravičnosti, enakega obravnavanja ali očitne nezakonitosti.

34 – Bundesverwaltungsgericht je v zvezi s tem navedlo, da predlogi za „revizijo“ ne morejo uspeti samo na podlagi nacionalnega prava. Po mnenju tega sodišča ni šlo za primere, v katerih ohranitev odločb o odmeri dajatve „preprosto ne bi bila vzdržna“ in v katerih bi se diskrecijska pravica upravnega organa tako zmanjšala, da bi te odločbe lahko samo še odpravilo.

70. Načelo enakovrednosti namreč zahteva, da se vsa nacionalna postopkovna pravila „uporabljajo brez razlikovanja za pravna sredstva, ki temeljijo na kršitvi prava Skupnosti, in tista, ki temeljijo na nespoštovanju nacionalnega prava“. ³⁵ Po mnenju Sodišča iz tega izhaja, da „mora – če nacionalna pravila, ki se uporabljajo za pravna sredstva, določajo obveznost odprave upravnega akta, ki čeprav je postal dokončen, v skladu z nacionalnim pravom ni zakonit, če bi bila ohranitev tega akta ‚preprosto nevzdržna‘ – ista obveznost odprave pod enakovrednimi pogoji veljati za upravni akt, ki ni v skladu s pravom Skupnosti“. ³⁶ Sodišče bo torej nacionalno sodišče napotilo k preverjanju, ali se merila iz nemške sodne prakse, na podlagi katerih je mogoče presojati pojem „preprosto nevzdržen“, ne uporabljajo različno glede na to, ali govorimo o nacionalnem pravu ali pravu Skupnosti.

71. Med temi merili je merilo očitne nezakonitosti upravnega akta glede na nadrejene pravne določbe. Še vedno s sklicevanjem na načelo enakovrednosti Sodišče tako poudari, da „[č]e je upravni organ ob uporabi pravil nacionalnega prava dolžan odpraviti upravno odločbo, ki je postala dokončna, če očitno ni združljiva z nacionalnim pravom, mora enaka obveznost obstajati tudi, če ta odločba očitno ni združljiva s pravom Skupnosti“. ³⁷ Sodišče najprej navede nekatera dejstva ³⁸, nato pa prepušča nacionalnemu sodišču, naj presodi, „ali ureditev, ki očitno ni združljiva s pravom Skupnosti, kot je ta, na kateri temeljita odločbi o odmeri dajatve, ki sta predmet obravnave v postopkih v glavni stvari, pomeni

očitno nezakonitost v smislu zadevnega nacionalnega prava“. ³⁹

72. Zato je Sodišče odgovorilo nacionalnemu sodišču tako:

„Člen 10 ES, v povezavi s členom 11(1) Direktive 97/13, nacionalnemu sodišču nalaga, naj presodi, ali ureditev, ki očitno ni združljiva s pravom Skupnosti, [...] pomeni očitno nezakonitost v smislu zadevnega nacionalnega prava. Če je tako, mora to sodišče storiti vse, kar glede odprave [odločb o odmeri dajatve] določa njegovo nacionalno pravo.“ ⁴⁰

73. Nedavno sodno prakso na področju ponovne preučitve dokončnih upravnih in sodnih odločb je po mojem mnenju mogoče povzeti tako.

35 – Navedena sodba i-21 Germany in Arcor, točka 62.

36 – *Ibidem*, točka 63.

37 – *Ibidem*, točka 69.

38 – *Ibidem*, točka 70.

39 – *Ibidem*, točka 71.

40 – *Ibidem*, točka 72.

74. Glede na pomen načela pravne varnosti in načela pravnomočnosti v pravnem redu Skupnosti ter v nacionalnih pravnih redih velja, da pravo Skupnosti nacionalnemu organu ne nalaga, da mora odpraviti dokončno odločbo, ki jo je sprejelo, tudi če ta ni združljiva s pravom Skupnosti, kot ga je pozneje razlagalo Sodišče.

75. Torej se lahko nacionalno procesno pravo v celoti uporablja v skladu z načelom postopkovne avtonomije držav članic.

76. Če pa se vendarle ugotovi, da je nacionalno postopkovno pravilo, ki ne dovoljuje ponovne preučitve dokončne odločbe, v nasprotju z načelom enakovrednosti in/ali načelom učinkovitosti, mora nacionalno sodišče tako pravilo umakniti.

77. Še zlasti glede vprašanja ponovne preučitve dokončnih upravnih odločb velja, da so učinki člena 10 ES različni in različno močni glede na primer.

78. Tako iz navedene sodbe i-21 Germany in Arcor izhaja, da je pri dokončni upravni odločbi, ki ni bila predmet pravnega sredstva, na podlagi člena 10 ES v povezavi z določbo Skupnosti, katere kršitev se navaja, nacionalno sodišče, ki mu je zadeva predložena,

ker je pristojni nacionalni organ zavrnil ponovno preučitev navedene odločbe, dolžno vsaj preveriti, ali ni ponovna preučitev, oziroma kadar je to primerno, odprava navedene odločbe obvezna v skladu s postopkovnimi pravili njegovega nacionalnega prava na podlagi načela enakovrednosti.

79. Člen 10 ES v takem primeru nalaga, da je treba uporabiti vsa morebitna sredstva iz nacionalnega procesnega prava, da bi, če navedeno pravo to dovoljuje, dosegli ponovno preučitev, in kadar je to primerno, odpravo dokončne upravne odločbe, ki je v nasprotju s pravom Skupnosti.

80. Glede primera iz navedene sodbe Kühne & Heitz je Sodišče samo določilo pogoje, na podlagi katerih je upravni organ dolžan tako odločbo ponovno preučiti. Brez dvoma je prvi med temi pogoji ta, da mora biti ta organ v skladu s svojim nacionalnim pravom pristojen, da odpravi navedeno odločbo. Obveznost ponovne preučitve je torej odvisna predvsem od obstoja nacionalnega postopkovnega pravila, ki pristojnemu upravnemu organu daje tako možnost.

81. Vseeno se tako priznanje postopkovne avtonomije držav članic tu konča, razlog za to pa je po mojem mnenju posebnost zadevnega primera. Če namreč nacionalno sodišče, zoper odločitev katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, napačno razloži pravo Skupnosti in ne izpolni svoje

obveznosti vložitev predloga za sprejetje predhodne odločbe, ki je določena v tretjem odstavku člena 234 ES, potem je učinek člena 10 ES ta, da možnost, ki jo ima upravni organ na podlagi svojega nacionalnega prava, spremeni v obveznost, da je treba dokončno upravno odločbo, ki je v nasprotju s pravom Skupnosti, ponovno preučiti in jo glede na rezultate te ponovne preučitve po potrebi odpraviti.

preučitev obvezna v vsakem primeru. Vendar pa pravo Skupnosti ne nasprotuje temu, da se ponovna preučitev izvede tudi v drugačnih okoliščinah, če to dovoljujejo nacionalne postopkovne določbe.

82. Z rešitvijo, ki izhaja iz navedene sodbe Kühne & Heitz, je tako na podlagi člena 10 ES mogoče ublažiti negativne učinke zaradi nevlžitve predloga za sprejetje predhodne odločbe v primeru iz tretjega odstavka člena 234 ES, saj strankam v postopku, ki so izkoristile vsa pravna sredstva po svojem nacionalnem pravu, daje novo možnost za uveljavitev pravic, ki jih imajo na podlagi prava Skupnosti.

84. Ker se obravnavana zadeva umešča v dejanski in pravni okvir, podoben tistemu, v katerem je bila sprejeta navedena sodba Kühne & Heitz, je po mojem mnenju treba ta predlog za sprejetje predhodne odločbe obravnavati z enakega vidika, kot ga je Sodišče upoštevalo v navedeni sodbi.

B – Prvo vprašanje za predhodno odločanje

83. Kot ob upoštevanju sedanje sodne prakse po mojem mnenju upravičeno navaja finska vlada⁴¹, je navedena sodba Kühne & Heitz določila pogoje, pod katerimi je ponovna

85. Predložitveno sodišče s prvim vprašanjem Sodišču v bistvu predlaga, naj odloči, ali se za izpolnitev pogoja iz navedene sodbe Kühne & Heitz, da odločba nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji, z vidika sodne prakse Sodišča po sprejetju te odločbe temelji na napačni razlagi prava Skupnosti, ki je bila podana, ne da bi se Sodišču predložilo vprašanje za predhodno odločanje v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES, zahteva, da se je tožeča stranka v postopku v glavni stvari v okviru pravnega sredstva po nacionalnem pravu, ki ga je vložila zoper izpodbijano upravno odločbo, sklicevala na pravo Skupnosti.

41 – Stališča finske vlade, točka 15.

86. Družba Kempter, finska vlada in Komisija menijo, da je treba na to vprašanje odgovoriti nikalno.

87. Prvič, Komisija navaja, da pogoj, da bi morala stranka zadevni upravni akt izpodbijati pred nacionalnimi sodišči in se pri tem sklicevati na pravo Skupnosti, ne izhaja niti iz obrazložitve niti iz izreka navedene sodbe Kühne & Heitz.

88. Poleg tega finska vlada meni, da bi tak pogoj v praksi lahko onemogočal uveljavljanje pravic, ki jih priznava pravni red Skupnosti, in bi bil tako v nasprotju z načelom učinkovitosti. Navedena vlada se strinja tudi s stališčem predložitvenega sodišča, da če nacionalno sodišče ni priznalo pomena vprašanja glede prava Skupnosti, potem tega ni mogoče očitati oškodovancu.

89. Poleg tega družba Kempter in Komisija opozarjata, da obveznost nacionalnih sodišč, ki odločajo na zadnji stopnji, v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES, ne more biti odvisna od tega, ali stranke na sodišče, ki odloča o zadevi, v ta namen naslovijo predlog ali se sklicujejo na kršitev prava Skupnosti.

90. Češka vlada meni, da se za ponovno preučitev in popravek dokončne upravne odločbe zahteva, da je stranka to odločbo izpodbijala pred nacionalnimi sodišči, pri čemer se je na pravo Skupnosti sklicevala samo, če ta sodišča v skladu z nacionalnim pravom nimajo niti možnosti niti obveznosti, da to pravo uporabijo po uradni dolžnosti, ter da ta okoliščina hkrati ne ovira načel enakovrednosti in učinkovitosti.

91. Enako kot družba Kempter, finska vlada in Komisija menim, da se v primeru iz navedene sodbe Kühne & Heitz za ponovno preučitev, in kadar je to primerno, odpravo dokončne upravne odločbe zaradi upoštevanja razlage določbe prava Skupnosti, ki jo je medtem podalo Sodišče, ne zahteva, da se je morala tožeča stranka v okviru pravnega sredstva po nacionalnem pravu, ki ga je vložila zoper tako odločbo, sklicevati na pravo Skupnosti, in sicer zaradi teh razlogov.

92. Prvič, ugotavljam, da zahteva, da bi se morala tožeča stranka v okviru svojega pravnega sredstva po nacionalnem pravu sklicevati na pravo Skupnosti, nikakor ne izhaja iz besedila tretjega pogoja, ki ga je Sodišče določilo v navedeni sodbi Kühne & Heitz, da bi pristojnemu upravnemu organu naložilo obveznost ponovne preučitve. Ponoviti je

treba besede, s katerimi je Sodišče opredelilo ta tretji pogoj: sodba nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji, „glede na sodno prakso Sodišča po tej sodbi [...] temelji na napačni razlagi prava Skupnosti, ki je bila podana, ne da bi bilo Sodišču predloženo vprašanje za predhodno odločanje v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES“. ⁴²

93. Tako ubesedeni tretji pogoj iz navedene sodbe Kühne & Heitz se opira na dve tesno povezani dejstvi. Prvič, odločba sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji, temelji na napačni razlagi prava Skupnosti. Drugič, to sodišče pri Sodišču ni vložilo predloga za sprejetje predhodne odločbe, s čimer je kršilo tretji odstavek člena 234 ES.

94. Po drugi strani pa Sodišče izrecno ne zahteva, da se je morala tožeča stranka v postopku v glavni stvari pred navedenim sodiščem sklicevati na pravo Skupnosti. ⁴³ Torej ni niti najmanj pomembno, ali je sodišče, zoper odločitve katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, pravo Skupnosti uporabilo na pobudo strank v postopku v glavni stvari ali na svojo pobudo. Glede na besede, ki jih je uporabilo Sodišče,

je pomembno to, da temelji zadevna sodna odločba na napačni razlagi prava Skupnosti in tako dokazuje njegovo nepravilno uporabo, pri čemer se navedenemu sodišču ni zdelo nujno, da se pri Sodišču vloži predlog za sprejetje predhodne odločbe glede razlage.

95. Zdi se, da gre v tej zadevi prav za to. Iz predložitvene odločbe izhaja, da sta se ti sodišči, čeprav se družba Kempter v resnici niti pred Finanzgericht Hamburg niti pred Bundesfinanzhof ni sklicevala na člen 5(1) Uredbe št. 3665/87, pri odločanju kljub temu vsaj deloma oprli na to uredbo, pri čemer je nista pravilno razložili. ⁴⁴

96. Drugič, ne smemo pozabiti, da je rešitev, ki jo je Sodišče sprejelo v navedeni sodbi Kühne & Heitz, v skladu z besedilom tretjega pogoja iz te sodbe, tesno povezana z obveznostjo vložitve predloga za sprejetje predhodne odločbe, ki so jo v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES dolžna izpolniti nacionalna sodišča, zoper odločitve katerih po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva. Vendar pa enako kot Komisija menim, da ta obveznost ni pogojena niti z dejstvom, da je tožeča stranka v postopku v glavni

42 – Navedena sodba Kühne & Heitz, točka 28 (moj poudarek).

43 – Dejstvo, da se je v zadevi, v kateri je bila sprejeta navedena sodba Kühne & Heitz, tožeče podjetje pred nacionalnim sodiščem, ki je odločalo na zadnji stopnji, kot vse kaže sklicevalo na pravo Skupnosti, po mojem mnenju ne dokazuje, da naj bi Sodišče z določitvijo tega tretjega pogoja implicitno zahtevalo sklicevanje na pravo Skupnosti pred nacionalnim sodiščem, ki odloča na zadnji stopnji. V zvezi s tem glej stališča podjetja Kühne & Heitz v tej zadevi, točka 22. Natančneje, podjetje navaja, da se je med postopkom, v katerem je bila izdana sodba z dne 22. novembra 1991 v zadevi College van Beroep voor het bedrijfsleven, sklicevalo na sodbo Sodišča z dne 18. januarja 1984 v zadevi Ekro (327/82, Recueil, str. 107).

44 – Glej francosko različico predložitvene odločbe, str. 8, točka b, ter stališča družbe Kempter, točki 1 in 2.

stvari zadevnemu sodišču predlagala, naj pri Sodišču vložiti tak predlog, niti z zahtevo, da morajo njeni tožbeni razlogi temeljiti na pravu Skupnosti.

prava so namreč dolžna zagotoviti, da druga nacionalna sodišča spoštujejo pravilno in učinkovito uporabo prava Skupnosti. Poleg tega poznajo skrajna sredstva za zagotovitev varstva pravic, ki jih posameznikom daje pravo Skupnosti.

97. Če bi tretji pogoj, ki ga je Komisija določila v navedeni sodbi Kühne & Heitz, razlagali, kot da bi se morala tožeča stranka v postopku v glavni stvari pred nacionalnim sodiščem, ki je odločalo na zadnji stopnji, sklicevati na pravo Skupnosti, bi to po mojem mnenju pomenilo večje tveganje za posredni nastanek novega primera oprostitve obveznosti vložitve predloga za sprejetje predhodne odločbe, ki jo morajo taka sodišča upoštevati na podlagi tretjega odstavka člena 234 ES, kot ga je do zdaj razlagalo Sodišče.

99. V skladu s sodno prakso, ki izhaja iz sodbe z dne 6. oktobra 1982 v zadevi Cilfit in drugi⁴⁶, so nacionalna sodišča, zoper odločitve katerih po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, „kadar se pred njimi postavi vprašanje o pravu Skupnosti, dolžna izpolniti svojo dolžnost, da Sodišču predložijo vprašanje, razen če se ugotovi, da zadevno vprašanje ni pomembno, da je bila obravnavana določba Skupnosti že predmet razlage Sodišča ali da se pravilna uporaba prava Skupnosti kaže tako očitno, da o njej ni nobenega razumnega dvoma“⁴⁷.

98. V zvezi s tem je treba opozoriti na glavni razlog za obveznost vložitve predloga za sprejetje predhodne odločbe, tj. da se preprečita pojav in uveljavitev nacionalne sodne prakse, ki bi vsebovala napačne razlage ali nepravilno uporabo prava Skupnosti.⁴⁵ Ta obveznost je sorazmerna s strateškim položajem vrhovnih sodišč v nacionalnih pravnih redih. V skladu z njihovo tradicionalno vlogo združevanja

100. Po drugi strani iz te sodne prakse ne izhaja, da bi bilo lahko nacionalno sodišče, zoper odločitve katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, oproščeno obveznosti vložitve predloga za sprejetje predhodne odločbe zaradi razlage, če stranke v postopku v glavni stvari pred njim niso navedle tožbenega razloga, ki temelji na pravu Skupnosti. Nasprotno, iz sodne prakse o pogojih izvajanja člena 234 ES izhaja, da je vložitev predloga za sprejetje predhodne

45 – V tem smislu glej zlasti sodbo z dne 15. septembra 2005 v zadevi Intermodal Transports (C-495/03, ZOdl., str. I-8151, točka 29 in navedena sodna praksa).

46 – 283/81, Recueil, str. 3415.

47 – Navedena sodba Intermodal Transports, točka 33.

odločbe v celoti odvisna od tega, kako navedeno sodišče presodi pomembnost in potrebnost predloga za sprejetje predhodne odločbe, in da je nikakor ne pogojuje več tožbenih razlogov, ki jih stranke v postopku v glavni stvari navedejo pred tem sodiščem.

101. Ker predlog za sprejetje predhodne odločbe vzpostavlja postopek neposrednega sodelovanja med Sodiščem in nacionalnimi sodišči, dejansko temelji na dialogu med sodišči. Med tem postopkom so stranke v postopku v glavni stvari pozvane samo k predložitvi stališč v pravnem okviru, ki ga začrta predložitveno sodišče.⁴⁸ Po navedbah Sodišča „[l]e v okviru omejitev iz člena [234 ES] izključna dolžnost nacionalnih sodišč, da določijo načelo in namen morebitne predložitve zadeve Sodišču, kot je tudi njihova dolžnost, da presodijo, ali jim predhodna odločba, sprejeta na njihov predlog, daje dovolj pojasnil, ali pa menijo, da je treba zadevo znova predložiti Sodišču“.⁴⁹

102. Treba je tudi navesti, da je Sodišče v navedeni sodbi Cilfit in drugi natančno razložilo pomen besed „kadar se tako vprašanje postavi“, v smislu drugega in tretjega

odstavka člena 234 ES, da bi opredelilo, pod kakšnimi pogoji je nacionalno sodišče, zoper odločitve katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, dolžno zadevo predložiti Sodišču.

103. Ob tem je navedlo, da predlog za sprejetje predhodne odločbe ni pravno sredstvo, ki bi ga stranke v sporu imele na voljo pred nacionalnim sodiščem. Po navedbah Sodišča „[d]ejstvo, da ena od strank trdi, da se v sporu zastavlja vprašanje glede razlage prava Skupnosti, torej ni dovolj, da bi bilo zadevno sodišče dolžno ugotoviti, da je bilo postavljeno vprašanje v smislu člena [234 ES]. Po drugi strani je, kadar je to primerno, po uradni dolžnosti dolžno zadevo predložiti Sodišču“.⁵⁰

104. Poleg tega je Sodišče v neki drugi sodbi poudarilo, prvič, da „dejstvo, da stranke v postopku v glavni stvari pred nacionalnim sodiščem niso navedle vprašanja glede prava Skupnosti, ne nasprotuje temu, da nacionalno sodišče zadevo predloži Sodišču“, in drugič, da „[n]amen določitve, da je treba Sodišču predložiti predlog za sprejetje predhodne odločbe, kadar se tako, vprašanje postavi kateremu koli sodišču države članice‘ [drugi in tretji odstavek člena 234 ES], ni, da bi tako predložitev omejili samo na primere, v katerih ena ali druga stranka v postopku v

48 – Sklep z dne 28. aprila 1998 v zadevi Reisebüro Binder (C-116/96 REV, Recueil, str. I-1889, točka 7).

49 – *Ibidem*, točka 8.

50 – Navedena sodba Cilfit in drugi, točka 9.

glavni stvari postavi vprašanje glede razlage ali veljavnosti prava Skupnosti, ampak vključuje tudi primere, v katerih tako vprašanje postavi nacionalno sodišče, ki meni, da je „za izrek sodbe potrebna“ odločitev Sodišča o tem“.⁵¹

podlagi svojega nacionalnega prava pristojno, da po uradni dolžnosti preuči zakonitost upravnega akta z vidika prava Skupnosti, in če meni, da lahko odloči le na podlagi tega prava, načeloma dolžno pri Sodišču vložiti predlog za sprejetje predhodne odločbe glede razlage. Če te obveznosti ne upošteva in temelji njegova odločitev na napačni uporabi prava Skupnosti, je tretji pogoj iz navedene sodbe Kühne & Heitz izpolnjen.

105. Iz te sodne prakse izhaja, da če nacionalno sodišče, zoper odločitve katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, meni, da je nujno treba uporabiti pravo Skupnosti, da bi lahko odločilo o predloženem sporu, tretji odstavek člena 234 ES navedenemu sodišču nalaga, da mora Sodišču predložiti vsa morebitna vprašanja glede razlage, tudi če tožeča stranka v postopku v glavni stvari ni navedla tožbenega razloga, ki izhaja iz prava Skupnosti, vendar ob upoštevanju pridržkov, ki jih je Sodišče dopustilo v navedeni sodbi Cilfit in drugi ter nanje pred kratkim opozorilo v navedeni sodbi Intermodal Transports.

107. Tretjič, menim, da bi bila razlaga, v skladu s katero bi se za izpolnitev tega tretjega pogoja tožeča stranka v postopku v glavni stvari morala sklicevati na pravo Skupnosti, težko razumljiva v primeru, kot je ta v postopku v glavni stvari.

106. Ta analiza ne pomeni, da je nacionalno sodišče, zoper odločitve katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, na podlagi prava Skupnosti po uradni dolžnosti dolžno upoštevati tožbeni razlog, ki izhaja iz tega prava. Pomeni samo, da je to sodišče, če se stranke v postopku v glavni stvari niso sklicevale na pravo Skupnosti, če je sodišče na

51 – Sodba z dne 16. junija 1981 v zadevi Salonia (126/80, Recueil, str. 1563, točka 7). Naj opozorim, da je Sodišče v navedeni sodbi Cilfit in drugi podrobno navedlo, da „iz povezave med drugim in tretjim odstavkom [člena 234 ES] izhaja, da imajo sodišča, na katera se nanaša tretji odstavek, glede vprašanja, ali je odločba glede vprašanja prava Skupnosti nujno potrebna za to, da lahko navedena sodišča odločijo, enako diskrecijsko pravico kot vsa druga nacionalna sodišča“ (točka 10).

108. Iz predložitvene odločbe izhaja, da je bila zahteva, za katero se je izkazalo, da je v nasprotju s pravom Skupnosti, in v skladu s katero, naj spomnim, je pri nediferenciranem nadomestilu mogoče zahtevati dokazilo, da

se je proizvod v tretjo državo uvozil v dvanajstih mesecih po sprejetju izvozne deklaracije, tudi po plačilu te pomoči, skladna z dolgo uveljavljeno prakso organa Hauptzollamt, ki sta jo potrdili tako sodna praksa Finanzgericht Hamburg kot sodna praksa Bundesfinanzhof.⁵²

je odločalo na zadnji stopnji, z vidika sodne prakse Sodišča po sprejetju te odločbe temelji na napačni razlagi prava Skupnosti, ki je bila podana, ne da bi bilo Sodišču predloženo vprašanje za predhodno odločanje v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES, ne zahteva, da bi se tožeča stranka v postopku v glavni stvari v okviru pravnega sredstva po nacionalnem pravu, ki ga je vložila zoper izpodbijano upravno odločbo, sklicevala na pravo Skupnosti.

109. Ali v takih okoliščinah stranki v postopku res lahko očitamo, da pravnega sredstva, ki ga je vložila pred nacionalnim sodiščem, ki je odločalo na zadnji stopnji, ni oprla na pravo Skupnosti, v obravnavanem primeru na člen 5(1)(a) Uredbe št. 3665/87, če pa na podlagi tega člena, kot so ga nacionalna sodišča ves čas razlagala in uporabljala pred navedeno sodbo Emsland-Stärke, ne bi mogla uspeti? Po mojem mnenju je odgovor na to vprašanje jasen in lahko razumem, da stranka v postopku v takih okoliščinah svojo strategijo opre na druge tožbene razloge, ki ne izhajajo iz prava Skupnosti.⁵³

C – Drugo vprašanje za predhodno odločanje

111. Predložitveno sodišče s tem vprašanjem predlaga Sodišču, naj odloči, ali je možnost, da se vloži predlog za ponovno preučitev in popravek dokončne upravne odločbe, ki je v nasprotju s pravom Skupnosti, poleg tega, da mora izpolnjevati pogoje iz navedene sodbe Kühne & Heitz, časovno omejena zaradi nujnih razlogov prava Skupnosti.

110. Glede na navedene ugotovitve zato Sodišču predlagam, naj na prvo vprašanje za predhodno odločanje odgovori, da se za izpolnitev pogoja iz navedene sodbe Kühne & Heitz, da odločba nacionalnega sodišča, ki

112. Naj opozorim, da to vprašanje izhaja iz posebnih okoliščin postopka v glavni stvari, tj. da je družba Kempter šele v dopisu z dne 16. septembra 2002, tj. 19 mesecev po izreku navedene sodbe Emsland-Stärke, organu Hauptzollamt predlagala, naj odpravi odločbo o povračilu z dne 10. avgusta 1995.

52 – Glej francosko različico predložitvene odločbe, str. 9 in 10.

53 – Drugačen odgovor bi lahko stranke v postopku napeljal k temu, da bi se na pravo Skupnosti sklicevale samo zato, da bi se zavarovale, če bi se kadar koli v prihodnosti zgodilo, da bi bila odločba nacionalnega sodišča, ki bi odločilo na zadnji stopnji, pozneje v nasprotju s sodbo Sodišča, kar po mojem mnenju ni glavni namen neposrednega učinka prava Skupnosti.

113. Iz obrazložitve predložitvene odločbe izhaja, da drugo vprašanje, ki ga je Finanzgericht Hamburg ubesedilo na splošno, vsebuje dva vidika.⁵⁴

časovna omejitev možnosti, da se na podlagi navedene sodbe Emsland-Stärke predlagata ponovna preučitev in odprava dokončne upravne odločbe, ki krši pravo Skupnosti, združljiva s pravom Skupnosti.

114. Po eni strani se navedeno sodišče sprašuje o obsegu četrtega pogoja, ki ga je Sodišče določilo v navedeni sodbi Kühne & Heitz, tj. da se je morala stranka na upravni organ obrniti takoj po tem, ko se je seznanila s sodno prakso Sodišča.

116. Predložitveno sodišče tako Sodišču v bistvu predlaga, naj odloči, ali pravo Skupnosti nasprotuje temu, da je možnost, da se vloži predlog za ponovno preučitev in odpravo upravne odločbe, ki je po izčrpanju nacionalnih pravnih sredstev postala dokončna in za katero se je izkazalo, da je v nasprotju s pravom Skupnosti, kot ga je pozneje razlagalo Sodišče, ne da bi nacionalno sodišče, ki je odločalo na zadnji stopnji, pri Sodišču vložilo predlog za sprejetje predhodne odločbe, časovno omejena.

115. Po drugi strani se predložitveno sodišče v širšem smislu sprašuje, ali je poleg tega četrtega pogoja treba upoštevati tudi, da je možnost, da se vloži predlog za ponovno preučitev in odpravo dokončne upravne odločbe, ki je v nasprotju s pravom Skupnosti, časovno omejena zaradi pravne varnosti ali pa, nasprotno, ni časovno omejena. Ker mora upravni organ pri pravnih razmerjih, nastalih pred sodbo, izdano v postopku predhodnega odločanja, uporabiti razlago določbe prava Skupnosti, ki jo je Sodišče podalo v navedeni sodbi, predložitveno sodišče dvomi, da je

117. Družba Kempter v pisnih stališčih najprej poudari, da pravo Skupnosti ne vsebuje nobene posebne določbe o prekluzivnem ali zastaralnem roku predloga za ponovno preučitev. Dodaja tudi, da lahko stranka v skladu z navedeno sodbo Kühne & Heitz pravico do ponovne preučitve uveljavlja samo, če to dovoljuje nacionalna določba. Pri odločanju, ali je ta pravica časovno omejena, je torej treba upoštevati nacionalne določbe o zastaranju.

54 – Glej točke od 31 do 35 teh sklepnih predlogov.

118. Družba Kempster tudi trdi, da se, če bi se po analogiji uporabile določbe Skupnosti, ki urejajo prekluzivni ali zastaralni rok, za njen predlog ne bi smelo šteti, da je bil vložen prepozno. V zvezi s tem navaja več trditev. Tako zlasti opozarja, da je bil potreben določen čas, da je na podlagi razlage, ki jo je Sodišče podalo v navedeni sodbi Emsland-Stärke, v Nemčiji prišlo do nove upravne prakse in sprememb v sodni praksi. Družba Kempster namreč navaja, da se je navedena sodba Sodišča upoštevala v nacionalni sodni praksi šele s sodbo Bundesfinanzhof z dne 21. marca 2002.

razložen v tem smislu, da je treba dovoliti ponovno preučitev take odločbe. Ker je bil predlog družbe Kempster vložen pred tem datumom, ga torej naj ne bi bilo mogoče šteti za prepozna.⁵⁵

120. Glede četrtega pogoja, ki ga je sodišče določilo v navedeni sodbi Kühne & Heitz, da se je morala „stranka obrni[ti] na upravni organ takoj po tem, ko se je seznanila s sodno prakso [Skupnosti]“, iz česar izhaja, da dokončna upravna odločba ni zakonita, se češka in finska vlada strinjata z mnenjem predložitvenega sodišča, da bi moral biti subjektivni rok, ki ga je Sodišče tako določilo za vložitev predloga za revizijo take odločbe, povezan z dejansko seznanitvijo stranke z navedeno sodno prakso. Zato naj bi predlog za ponovno preučitev, vložen tri mesece po tem, ko se je družba Kempster dejansko seznanila z razlago Sodišča, izpolnjeval ta pogoj.

121. Poleg pogoja, ki ga je Sodišče določilo v navedeni sodbi, isti vladi menita, da pravo Skupnosti ne nasprotuje temu, da je pravica

119. V vsakem primeru meni, da predlog za odpravo odločbe o povračilu samo na podlagi nacionalnega prava ni imel nobene možnosti za uspeh, zato naj morebitni zastaralni rok Skupnosti ne bi mogel začeti teči pred datumom predložitve sklepnih predlogov generalnega pravobranilca Légerja v zadevi, v kateri je bila izdana navedena sodba Kühne & Heitz, tj. pred 17. junijem 2003. V teh sklepnih predlogih naj bi bil člen 10 ES prvič

55 – Družba Kempster te trditve opira na sodbo z dne 25. julija 1991 v zadevi Emmott (C-208/90, Recueil, str. I-4269), v kateri je Sodišče odločilo, da „pravo Skupnosti nasprotuje temu, da se pristojni organi države članice na nacionalna postopkovna pravila o tožbenih rokih sklicujejo v okviru postopka, ki ga pred nacionalnimi sodišči zoper njih sproži posameznik, da bi zaščitil pravice, ki izhajajo neposredno iz člena 4(1) Direktive Sveta 79/7/EGS z dne 19. decembra 1978 o postopnem izvrševanju načela enakega obravnavanja moških in žensk v zadevah socialne varnosti, dokler ta država članica določb te direktive ustrezno ne prenese v svoj nacionalni pravni red“.

do vložitve predloga za ponovno preučitev nezakonite upravne odločbe časovno omejena. Nacionalna postopkovna pravila bi torej lahko utemeljeno določala, da je tak predlog treba vložiti v določenih rokih. Združljivost teh rokov s pravom Skupnosti bi bilo treba presojati z vidika načela enakovrednosti (ki zahteva, da roki ne smejo biti manj ugodni od tistih, ki jih določajo pravila za podobne nacionalne zahtevke) in načela učinkovitosti (ki zahteva, da roki v praksi ne smejo onemogočati izvajanja pravic, priznanih s pravom Skupnosti).

123. Poleg tega Komisija navaja, da zaradi načela postopkovne avtonomije držav članic ni naklonjena temu, da bi se rok določil na ravni Skupnosti. Zaradi razlogov pravne varnosti predlaga, naj se četrti pogoj iz navedene sodbe Kühne & Heitz dopolni tako, da se mora stranka obrniti na upravni organ takoj po seznanitvi s sodbo Sodišča v zvezi z vprašanjem za predhodno odločanje in v roku po izreku navedene sodbe, ki se zdi primeren glede na načela nacionalnega prava ter skladen z načeloma enakovrednosti in učinkovitosti.

122. Komisija navaja, da se drugo vprašanje za predhodno odločanje po njenem mnenju nanaša samo na čas med izrekom sodbe Sodišča, iz katere izhaja, da upravna odločba Ni zakonita, ter predlogom za ponovno preučitev in odpravo navedene odločbe, ki ga je predložila družba Kempter, kar v obravnavanem primeru znaša več kot 19 mesecev. Po drugi strani se Komisiji zdi, da se predložitevno sodišče ne sklicuje na čas, ki je pretekkel med navedenim predlogom in sprejetjem prvotne upravne odločbe (tj. odločbe o povračilu z dne 10. avgusta 1995) ali seznanitvijo tožeče stranke s sodbo Sodišča, iz katere izhaja, da ta odločba ni zakonita (tj. 1. julijem 2002, ko ji je bila po telefaksu poslana sodba Bundesfinanzhof z dne 21. marca 2002).

124. Ob upoštevanju teh trditev je treba najprej preučiti obseg tega četrtega pogoja, ki predvideva, da „se je stranka obrnila na upravni organ takoj po tem, ko se je seznanila s sodno prakso [Sodišča]“.

125. Če se vrnemo k izvoru navedenega pogoja, tj. k okoliščinam zadeve, v katerih je bila izdana navedena soba Kühne & Heitz, lahko ugotovimo, da je tožeče podjetje v dopisih z dne 13. decembra 1994 in z dne 3. januarja 1995 zahtevalo plačilo izvoznih nadomestil, katerih povračilo se je od njega zahtevalo, medtem ko je navedeno sodbo Voogd Vleesimport en -export Sodišče izdalo

od dva do tri mesece pred tem, tj. 5. oktobra 1994. Predložitveno sodišče se je torej spraševalo, ali ne bi bilo treba „prezreti dokončnosti upravne odločbe, če se je [med drugimi okoliščinami] stranka obrnila na upravni organ takoj po tem, ko se je seznanila s sodbo Sodišča“.⁵⁶

predložitveno sodišče ter sta jo podprli češka in finska vlada, da naj bi se besede „seznaniti se s sodno prakso Sodišča“ nanašale na datum, ko je bila tožeča stranka dejansko obveščena o tej sodni praksi, in ne na datum izreka sodbe Sodišča.

126. Ker je Sodišče to okoliščino upoštevalo v obrazložitvi sodbe in jo navedlo v njenem izreku, je glede na okoliščine postopka v glavni stvari v resnici verjetno želelo poudariti dejstvo, da se je tožeča stranka obrnila na upravni organ takoj po *izreku* sodbe Sodišča, s katero je bila ugotovljena nezakonitost izpodbijane upravne odločbe.

129. Ob upoštevanju pomena, ki ga je treba pripisati načelu pravne varnosti in zlasti zahtevi po gotovosti pravnega stanja, pa se vseeno ne nagibam k sprejetju take razlage.

127. Ko je Sodišče to „okoliščino“ nato v navedeni sodbi i-21 Gremany in Arcor spremenilo v „pogoj“, je vseeno ohranilo enako ubeseditev in ni pojasnilo, ali je treba za ta pogoj šteti, da je povezan z dejansko seznanitvijo s sodbo glede vprašanja za predhodno odločanje, ali pa ga je treba razlagati, kot da je povezan z datumom njenega izreka.

130. Taka razlaga bi namreč dajala prednost subjektivnosti pogoja, ki ga je tako določilo Sodišče, kar bi lahko otežilo dokazovanje datuma dejanske seznanitve s sodno prakso Sodišča. Po drugi strani menim, da je upoštevanje datuma izreka sodbe Sodišča, ki nikakor ni subjektiven, skladnejše z zahtevami, ki izhajajo iz načela pravne varnosti, kot je gotovost pravnega stanja.

128. Glede na besede, ki jih je uporabilo Sodišče, razumem razlago, ki jo je predlagalo

131. Vseeno bi bilo mogoče upravičeno ugovarjati temu, da je zahteva, v skladu s katero se je morala stranka na upravni organ obrniti takoj po izreku sodbe Sodišča

56 – Navedena sodba Kühne & Heitz, točka 17.

glede vprašanja za predhodno odločanje, v kateri je bila ugotovljena nezakonitost izpodbijane upravne odločbe, v okoliščinah, kot so v postopku v glavni stvari, pretirana. Opozarjam, da iz spisa izhaja, da je bil potreben določen čas, da je na podlagi razlage, ki jo je Sodišče podalo v navedeni sodbi Emsland-Stärke, v Nemčiji prišlo do nove upravne prakse in sprememb v sodni praksi. Navedena sodba Sodišča se je namreč v nacionalni sodni praksi upoštevala šele od sodbe Bundesfinanzhof z dne 21. marca 2002. Poleg tega bi bilo treba, kot v pisnih stališčih predlaga družba Kempfter, upoštevati dejstvo, da se, prvič, navedena sodba Sodišča ni nanašala na Uredbo št. 3665/87, ampak na njeno predhodnico, Uredbo št. 2730/79, in drugič, da razlaga, da se lahko predložitev dodatnih dokazil zahteva samo pred dodelitvijo izvoznega nadomestila, ni izhajala iz besedila sodbe, ampak iz točke 48 njene obrazložitve. V navedenih okoliščinah se morda ne bi zdelo pravično, da bi družbi Kempfter očitali, da predloga za ponovno preučitev organu Hauptzollamt ni predložila takoj po izreku sodbe Sodišča glede vprašanja za predhodno odločanje.

takoj po tem, ko se je seznanila s sodno prakso [Sodišča]“. Zato je po mojem mnenju treba izpodbijati obstoj tega pogoja.

133. Kljub temu je treba poudariti, da se glede na pomembnost načela pravne varnosti določitev časovnega okvira predlogov za ponovno preučitev in odpravo upravnih odločb, ki so po izčrpanju nacionalnih pravnih sredstev postale dokončne in za katere se je izkazalo, da so v nasprotju s pravom Skupnosti, kot ga je pozneje razlagalo Sodišče, ne da bi nacionalno sodišče, ki je odločalo na zadnji stopnji, pri Sodišču vložilo predlog za sprejetje predhodne odločbe, zdi zakonita. Pravo Skupnosti torej ne nasprotuje temu, da je možnost vložitve takih predlogov časovno omejena. Treba je torej ugotoviti, po kakšni metodi se lahko določi tak časovni okvir.

134. S tega vidika se mi ne zdi prav, da bi se ta časovni okvir določil kot pogoj za nastanek obveznosti ponovne preučitve na podlagi člena 10 ES, kot to velja za druge pogoje, ki jih je Sodišče določilo v navedeni sodbi Kühne & Heitz.

132. Te pripombe kažejo na nevšečnosti, povezane z ozko razlago pogoja, da se je morala „stranka obrni[ti] na upravni organ

135. Še več, ker je ta pogoj postopkovno pravilo za izvajanje obveznosti ponovne preučitve, ki izhaja iz člena 10 ES, časovne omejitve za vložitev predlogov za ponovno preučitev in odpravo dokončnih upravnih odločb, ki so v nasprotju s pravom Skupnosti,

kot je ta v postopku v glavni stvari, po mojem mnenju ne bi smelo neposredno določiti Sodišče.

prava Skupnosti niso bile upravičeno obračunane .

136. Menim, da bi bilo tudi v skladu z načelom postopkovne avtonomije držav članic, če bi njim prepustili določitev roka za vložitev takih predlogov. Zdi se mi, da je taka rešitev skladnejša s pristopom Sodišča v navedeni sodbi Kühne & Heitz, katere namen je bil uskladiti načelo primarnosti prava Skupnosti z načelom postopkovne avtonomije držav članic in načelom pravne varnosti.

138. Iz te sodne prakse izhaja, da kadar na področju povračila neupravičeno obračunanih nacionalnih dajatev ni predpisov Skupnosti, mora nacionalni pravni red vsake države članice določiti pristojna sodišča in podrobneje urediti postopkovna pravila pravnih sredstev, katerih namen je zaščititi pravice, ki za stranke v postopku izhajajo iz prava Skupnosti, če ta pravila niso manj ugodna od tistih, ki veljajo za podobna nacionalna pravna sredstva, in v praksi ne onemogočajo ali močno otežujejo uveljavljanja pravic, ki jih podeljuje pravo Skupnosti.⁵⁷ Sodišče je tako sprejelo stališče, da je določitev primernih prekluzivnih rokov v nacionalnih postopkovnih pravilih, ki „pomeni uporabo temeljnega načela pravne varnosti, ki hkrati varuje davkoplačevalca in zadevno upravo“⁵⁸, v skladu s pravom Skupnosti. Velja namreč, da „taki roki v praksi ne morejo onemogočiti ali bistveno otežiti uveljavljanja pravic, ki jih podeljuje pravo Skupnosti“.⁵⁹ Poleg tega okoliščina, da je Sodišče izdalo sodbo glede vprašanja za predhodno odločanje, ki se je nanašalo na razlago zadevne določbe prava Skupnosti, ne vpliva to, da je določitev primernih prekluzivnih rokov za

137. Tako sklicevanje na nacionalna postopkovna pravila držav članic, ki seveda morajo upoštevati načeli enakovrednosti in učinkovitosti, bi bilo tudi v skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča, ki priznava, da je v skladu s pravom Skupnosti, da države članice določijo primerne prekluzivne roke za vložitev pravnih sredstev. Ta sodna praksa izhaja in se največkrat uporablja v sporih, povezanih z vračilom nacionalnih dajatev, ki z vidika

57 – Glej zlasti sodbe z dne 16. decembra 1976 v zadevi Rewe (33/76, Recueil, str. 1989, točka 5) in v zadevi Comet (45/76, Recueil, str. 2043, točki 13 in 16); z dne 17. julija 1997 v zadevi Haahr Petroleum (C-90/94, Recueil, str. I-4085, točka 46); z dne 15. septembra 1998 v zadevi Edis (C-231/96, Recueil, str. I-4951, točki 19 in 34) in z dne 17. junija 2004 v zadevi Recheio – Cash & Carry (C-30/02, ZOdl., str. I-6051, točka 17).

58 – Navedeni sodbi Rewe, točka 5, in Comet, točka 18. V enakem smislu glej tudi navedene sodbe Haahr Petroleum, točka 48; Edis, točka 20, in Recheio – Cash & Carry, točka 18.

59 – Navedena sodba Edis, točka 35.

uveljavitev pravic v postopkovnih pravilih skladna s pravom Skupnosti.⁶⁰

enakovrednosti in učinkovitosti⁶². Sodišče je tudi v tem primeru potrdilo, da „določitev primernih prekluzivnih rokov načeloma izpolnjuje [zahtevo, ki izhaja iz načela učinkovitosti prava Skupnosti], ker pomeni uporabo temeljnega načela pravne varnosti“.⁶³

139. Sodišče je tako utemeljitev preneslo tudi na področje odgovornosti držav članic za neupoštevanje prava Skupnosti, in sicer na podlagi podobnega sklepanja, kot ga v obravnavanem primeru predlagam Sodišču. Namreč, čeprav je pogoje, pod katerimi je država članica dolžna povrniti škodo, ki so jo posamezniki utrpeli zaradi njej očitanih kršitev prava Skupnosti, neposredno določilo Sodišče⁶¹, pa mora, po drugi strani, država članica posledice povzročene škode odpraviti v okviru nacionalnih predpisov o odgovornosti, če pogoji, zlasti glede roka, ki so jih določile nacionalne zakonodaje na področju povrnitve škode, upoštevajo načeli

140. V skladu s to ustaljeno sodno prakso Sodišča, ki upošteva postopkovno avtonomijo držav članic, menim, da lahko te na podlagi načela pravne varnosti zahtevajo, da se predlog za ponovno preučitev in odpravo dokončne upravne odločbe, ki je v nasprotju s pravom Skupnosti, kot ga je pozneje razlagalo Sodišče, pred pristojnim upravnim organom predloži v primernem roku.

60 – Glej navedeni sodbi Rewe, točka 7, in Edis, točka 20. Tako je bilo v zadnji sodbi odločeno, da „okoliščina, da je Sodišče izdalo sodbo glede razlage določbe prava Skupnosti, ne da bi učinke te sodbe časovno omejilo, ne vpliva na pravico države članice, da za tožbe za povrnitev dajatev, pobranih v nasprotju z navedeno določbo, postavi nacionalni rok zastaranja“ (točka 26).

61 – Iz sodne prakse Sodišča izhaja, da so ti pogoji trije, in sicer da je namen pravila o kršitvi prava Skupnosti, da daje pravice posameznikom, da mora biti kršitev dovolj resna ter da mora obstajati neposredna vzročna zveza med kršitvijo obveznosti države in škodo, povzročeno oškodovancem (glej zlasti navedeno sodbo Köbler, točka 51). Sodišče je tudi podrobno navedlo, da so ti trije pogoji „potrebni in zadostni za to, da posamezniki pridobijo pravico do odškodnine, čeprav to ne pomeni, da država ne more biti odgovorna pod manj strogimi pogoji na podlagi nacionalnega prava“ (navedena sodba Köbler, točka 57).

141. Finanzgericht Hamburg mora torej preveriti, ali nemško procesno pravo določa rok za vložitev predloga za ponovno preučitev in odpravo dokončne upravne odločbe, kot je ta v postopku v glavni stvari. V tem primeru mora ugotoviti, ali je postopkovno pravilo, ki

62 – Glej zlasti sodbi z dne 19. novembra 1991 v združenih zadevah Francovich in drugi (C-6/90 in C-9/90, Recueil, str. I-5357, točke od 41 do 43) ter z dne 10. julija 1997 v zadevi Palmisani (C-261/95, Recueil, str. I-4025, točka 27) in navedeno sodbo Köbler, točka 58.

63 – Navedena sodba Palmisani, točka 28.

ta rok določa, skladno s skupnostnimi načeloma enakovrednosti in učinkovitosti.

VI – Predlog

142. Zato Sodišču predlagam, naj predložitvenemu sodišču odgovori, da pravo Skupnosti ne nasprotuje temu, da je možnost – da se vložijo predlog za ponovno preučitev in odpravo upravne odločbe, ki je po izčrpanju nacionalnih pravnih sredstev postala dokončna in za katero se je izkazalo, da je v nasprotju s pravom Skupnosti, kot ga je pozneje razlagalo Sodišče, ne da bi nacionalno sodišče, ki je odločalo na zadnji stopnji, Sodišču vložilo predlog za sprejetje predhodne odločbe – na podlagi načela pravne varnosti časovno omejena. Države članice so v skladu s skupnostnimi načeloma enakovrednosti in učinkovitosti dolžne določiti rok za vložitev takega predloga.

143. Na koncu naj navedem, da mora Sodišče, če v nasprotju z rešitvijo, ki mu jo predlagam, ne želi razveljaviti četrtega pogoja, določenega v navedeni sodbi Kühne & Heitz, prvič, natančno opredeliti njegov pomen, in drugič, določiti, da se ta pogoj uporablja samo dopolnilno, tj. če postopkovna pravila države članice ne določajo roka za vložitev predlogov za ponovno preučitev in odpravo dokončnih upravnih odločb.

144. Ob upoštevanju zgornjih ugotovitev Sodišču predlagam, naj na vprašanji za predhodno odločanje, ki ju je postavilo Finanzgericht Hamburg, odgovori:

1. Za izpolnitev pogoja iz sodbe Sodišča z dne 13. januarja 2004 v zadevi Kühne & Heitz (C-453/00), da odločba nacionalnega sodišča, ki je odločalo na zadnji stopnji, z vidika sodne prakse Sodišča po sprejetju te odločbe temelji na napačni razlagi prava Skupnosti, ki je bila podana, ne da bi se Sodišču v skladu s tretjim odstavkom člena 234 ES predložilo vprašanje za predhodno odločanje, se ne zahteva, da se je morala tožeča stranka v postopku v glavni stvari v okviru pravnega sredstva po nacionalnem pravu, ki ga je vložila zoper izpodbijano upravno odločbo, sklicevati na pravo Skupnosti.
2. Pravo Skupnosti ne nasprotuje temu, da je možnost vložitev predloga za ponovno preučitev in odpravo upravne odločbe – ki je po izčrpanju nacionalnih pravnih sredstev postala dokončna in za katero se je izkazalo, da je v nasprotju s pravom Skupnosti,

kot ga je pozneje razlagalo Sodišče, ne da bi nacionalno sodišče, ki je odločalo na zadnji stopnji, pri Sodišču vložilo predlog za sprejetje predhodne odločbe – na podlagi načela pravne varnosti časovno omejena. Države članice so v skladu s skupnostnima načeloma enakovrednosti in učinkovitosti dolžne določiti rok za vložitev takega predloga.